

La quinta essència

Ser o no ser, aquest és el dilema:

¿és més noble sofrir calladament

els cops i les fletxes d'una sort indigna,

o alçar-se en armes contra un mar d'adversitats

i eliminar-les combatent? Morir, dormir: res més...

I si dormint s'esborren tots els mals del cor

i els mil estigmes heretats per la carn,

quin desenllaç pot ser més desitjat?

Morir, dormir... dormir... i potser somiar..."

Hamlet, III, 1

William Shakespeare, trad. Joan Sellent

Aquestes preguntes se les fa un noi jove i turmentat anomenat Hamlet en un famosíssim monòleg d'una famosíssima obra de William Shakespeare que segur que coneixereu. Per cert, la tradició fa que ens imaginem Hamlet amb posat melancòlic i una calavera a la mà mentre pronuncia aquestes paraules, però la veritat és que Shakespeare no en diu res, d'això, ni del posat ni de la calavera, que apareixerà molt més tard a l'obra.

Ja fa bastants anys vaig tenir la immensa sort d'interpretar el jove príncep de Dinamarca. Poques vegades, en la meva carrera d'actor, he gaudit tant com jugant a ser Hamlet, cada dia, durant unes hores. Recordo que, quan estàvem de gira amb la funció, per a sorpresa nostra ens venia a veure molta gent jove, noies i nois com vosaltres que, malauradament, de vegades trobem a faltar als teatres, especialment quan es tracta de

textos clàssics. Però aquest no va ser el cas de Hamlet. En acabar una funció, un d'aquests joves se'm va acostar i em va dir: "Ei, felicitats. M'ha agradat molt, l'obra. Sobretot perquè m'he identificat amb el teu personatge. Jo també em sento com ell, de vegades...". Vam xerrar una bona estona sobre les aventures i desventures del pobre Hamlet. Igual que el jove príncep, ell també trobava que alguna cosa feia "olor de podrit a Dinamarca". Com Hamlet, també estava començant a descobrir que un "home pot somriure, somriure i ser un canalla al mateix temps". I potser –i això ja són elucubracions meves–, en sentir dir a Hamlet, després de descobrir que el seu pare va morir assassinat pel seu oncle, en sentir-li dir coses com: "Vivim uns temps desencaixats. Oh sort nefasta, que em vas fer néixer a mi per adreçar-los...", potser devia pensar que ell també se sentia així, de vegades. Formant part d'un món que no li agradava, en molts aspectes. Un món injust, hipòcrita i fins i tot cruel, en molts aspectes. I potser també, com Hamlet, se sentia cridat a actuar, a fer alguna cosa per "adreçar-lo", però sense saber ben bé ni què ni com...

I per què us estic parlant de Hamlet? Perquè crec que, essencialment, Hamlet és una persona jove i intel·ligent que es fa preguntes. Sobre la mort, és clar, però també, i sobretot, sobre la vida. Sobre com omplir de sentit la nostra vida assumint el fet indefugible que la vida és finita i que, tard o d'hora, tots morirem. I així és com us imagino a vosaltres, veient-me i escoltant-me a l'altra banda de la pantalla. Joves i intel·ligents estudiants universitaris, plens d'energia, de curiositat i de preguntes, buscant un camí que orienti i ompli de sentit les vostres vides en aquest moment estrany que ens ha tocat transitar, un moment crític que fa que ara mateix, per exemple, us trobi a faltar mentre m'adreço a vosaltres, trobi a faltar la vostra presència. Ben mirat, la Universitat i el teatre tenen moltes coses en comú. Ambdós són, per naturalesa, espais socials, espais de trobada. I són també dos bons llocs per a les preguntes. Per interrogar-nos, per posar-nos en qüestió, per aturar-nos i mirar d'entendre el món cada vegada més complex i accelerat en què vivim. I també per imaginar, o fins i tot per somiar desperts, el món en què ens agradaria viure.

Potser la pandèmia limitarà i condicionarà temporalment l'aspecte social, la manera de trobar-nos, tant a les aules com als teatres. Ja ho està fent, és innegable. Però en canvi, malgrat totes les adversitats, crec que hauríem de lluitar per mantenir encesa la flama de la curiositat, l'emoció i el coneixement. Per continuar fent-nos preguntes, ara més que mai. Suposo que aquestes paraules que m'han convidat a compartir amb vosaltres –i que, tot i tractar-se d'una lliçó inaugural, en cap cas pretenen ser una lliçó, perquè, honestament, no em sento capacitat per impartir-ne cap–, aquestes paraules, dic, no busquen altra cosa que ajudar, ni que sigui ínfimament, a donar-vos una mica d'alè i a esperar la flama que mantingui el foc encès, malgrat les adversitats...

Però tornem a Hamlet, aquest jove instruït i inquiet que comença a conèixer-se i a conèixer el món al qual pertany i que travessa una crisi, la seva primera gran crisi. El seu pare ha mort i ell està de dol. Immensament trist i sentint-se, a més, sol i aïllat en el seu dolor. Quan la seva mare, farta de sospirs i de la cara de pomes agres del seu fill postadolescent, li diu que deixi de mirar a terra tot el sant dia, que tot allò que viu tard o d'hora ha de morir i que, sí, que d'acord, que és molt trista la mort però que també és inevitable i natural i que, al cap i a la fi, què caram li sembla tan excepcional, Hamlet respon:

“Sembla”, senyora? No, no: és.

Ignoro què vol dir “semblar”.

No és la negror d'aquesta capa, bona mare,

Ni el dol solemne que el costum imposa,

Ni el sospirar forçat i sorollós,

Ni el riu torrencial que inunda els ulls,

Ni tots els altres signes, gestos i posats de dol

Allò que em pot descriure fidelment.

Tot això “sembla”, sí, perquè són coses

**que un home pot fingir, si molt convé;
però el que tinc a dins, no hi ha disfresses
ni fingiments que ho puguin expressar. (I, 2)**

O, dit d'una altra manera, “ningú no m'entén”. A tots ens sona, això, oi? I no crec que aquesta sensació d'aïllament i d'estranyesa tan radicals sigui patrimoni dels adolescents, tot i que és cert que, a l'adolescència, probablement, el sentiment d'incomprensió dels altres envers un mateix es magnifica. Hamlet està vivint la seva primera gran crisi. És un moment de dolor i de soledat, un moment de trencament molt profund. Però, alhora, s'està començant a conèixer a ell mateix. Està començant a despertar un nou Hamlet, que fins llavors dormia plàcidament en un llit de fortuna, de comoditats i de privilegis. Està començant a mirar de cada a la mort i està començant a fer-se preguntes. Ja ho diuen, que les crisis són també oportunitats. A veure, sovint són també una putada, no ens enganyem. La covid-19 és, indiscutiblement, una putada enorme en molts sentits. Però, de vegades, passada la fase, necessària i saludable, de cabreig i de queixa, s'obre un espai per pensar, per reflexionar, per observar les coses amb uns ulls nous, uns ulls potser desencantats però també potser més oberts, uns ulls capaços d'enfocar millor.

Recordo un fragment de l'obra que m'agradava especialment recitar, que em commovia especialment, i que desembocava, òbviament, en una nova pregunta “hamletiana”:

Des de fa un temps –la causa no la sé– he perdut tota l'alegria i he abandonat totes les ocupacions habituals; i pesa tant, això, en el meu ànim, que aquesta obra magnífica que és la terra em sembla un promontori estèril, i l'aire, aquest esplèndid firmament que hi ha sobre nosaltres, aquest sostre majestàtic guarnit de foc daurat, em sembla com si no fos més que una concentració nociva de vapors pestilents. Quina obra mestra, l'home! Que noble en la raó, que infinit en facultats, que expressiu i admirable en la forma i en els moviments. I tanmateix, per mi, què és aquesta quinta essència de la pols? (II, 1)

No és una mala pregunta. De fet, en la meua opinió, és una pregunta d'una importància capital. Què és un ésser humà? Què ens defineix com a éssers humans? Quan estudiava Dret a la Universitat Pompeu Fabra, cosa que irònicament m'acabaria portant a descobrir la meua vocació pel teatre, el darrer any em vaig matricular en algunes assignatures dels **estudis d'Humanitats**. Com una versió matussera del jove Hamlet, jo també em preguntava: què dintre és aquesta “quinta essència de la pols”? Un brillantíssim professor, de les classes del qual vaig tenir la sort de gaudir en aquella època, un dia ens va dir: tota la història de la literatura, des dels grecs fins avui, consisteix bàsicament a intentar respondre la mateixa pregunta que es feia el pobre Èdip en la tragèdia de Sòfocles: qui sóc?

Molts anys més tard vaig gaudir també del privilegi d'interpretar Èdip, una obra també immensa i que, com tots sabeu, acaba molt malament. La història d'algú que, fugint del seu destí, s'acosta a aquest destí sense remei. I un cop el destí l'ha atrapat, s'arrenca els ulls (els grecs eren així de bèsties) i és només llavors, quan ja no hi pot veure, que comença a veure-hi de debò. Jo mai no havia representat una tragèdia grega, i l'experiència d'interpretar Èdip va ser extraordinària, i també esgotadora. Però us confesso que, en el meu altar dels records, Hamlet continua ocupant el lloc d'honor. Entre altres coses perquè, tot i tractar-se també d'una tragèdia, en aquest cas de l'època elisabetiana –l'època que Shakespeare va viure va ser, per cert, extraordinàriament convulsa políticament i castigada, també, per severes pandèmies–, el cert és que, per a mi, com us deia a l'inici, Hamlet va ser una festa.

Curiosament, representar Hamlet, un personatge famós pel fet de vestir sempre de negre i declamar interminables i foscos monòlegs sobre la mort, es va convertir en un ritual de celebració de la vida. Perquè Hamlet és, finalment, un prodigi d'intel·ligència, d'exuberància verbal, la història d'un jove dolorosament inquiet i ple de vida que no es cansa mai de fer-se preguntes. I aquells mesos en què jugava a ser Hamlet em van fer

entendre una mica més i una mica millor una de les definicions del teatre que més m'agrada, i que el gran mestre Peter Brook formulava així: el teatre és una forma d'alegria.

Us desitjo de tot cor que el vostre pas per la universitat estigui, malgrat les dificultats, ple d'apassionades preguntes, de recerques i de descobertes que generin noves preguntes que pugueu compartir i posar en comú. Que, com Hamlet, us rebel·leu contra les injustícies i desemmascareu els traïdors. Que, com ell, us deixeu meravellar per aquest món estrany i misteriós que compartim. I que, com ell, amb l'alegria d'un actor que ja està a punt d'arribar al darrer vers, lluiteu fins al final, fins al darrer segon... *“All the rest is silence”*. (acte V, escena II)

JULIO MANRIQUE

Actor, director i productor teatral